

POGOVOR Ljuba Smotlak

“Udejstvovala sem se marsikje, kjer sem bila lahko koristna!”

V ponedeljek, 13. julija 2020, je učiteljica, pevka, dirigentka, skavtinja in ne nazadnje zaslužna kulturna delavka Ljuba Smotlak praznovala visok in pomemben jubilej. 90-letna Mačkoljanka je bila vse od mladih let, ko je pri nas zaradi vojn prevladovala revščina, do danes med tistimi, ki so botrovali kulturnemu in prosvetnemu življenju na Tržaškem. Ljuba Smotlak nas je z običajno prijaznostjo in veseljem sprejela na pogovor v domači hiši v Mačkoljah, kjer je bilo še polno šopkov rož in čestitk: “Toliko cvetja sem dobila, da imam prav težave s prostorom”, nam je povedala, kar potrjuje, kako je priljubljena in zaslužna. Z njo smo se pogovorili o preteklosti, spominih, družini, življenju na vasi in tudi prihodnosti. Iz omarice je potegnila urejene albume, v katerih skrbno hrani številne spomine oz. slike. Za prijeten pogovor se ji pri Novem glasu toplo zahvaljujemo.

Kakšen poseben dan je 13. julij za nas Slovence! Leta 1920 je gorel Narodni dom in letos smo praznovali vrnitev stavbe nam Slovincem. Točno deset let kasneje po tistih tragičnih dogodkih ste se rodili vi. Kako je bilo življenje na vasi v tistih hudih časih?

Prav tako. Dočakala sem kar visoko starost, imam veliko spominov na otroška in mlada leta. Veliko sem doživela v toliko letih, marsikaj sem videla in marsikaj dobrega, a tudi zelo slabega se vtisne v spomin in nikoli več ne odide. Res so bili hudi časi, bila je revščina. Takrat je bilo povsem normalno se roditi doma v hiši in tako je bilo tudi z mano. Bili smo številna družina, ena od zadnjih tako številnih, saj nas je bilo kar 10 otrok, rojenih v tisti domači istrski hiški s številko 63. Tukaj se namreč začne ali konča Istra. V vasi sem vse poznala. Hiše so imele ognjišče z velikim odprtim dimnikom in vsako

sem poskusila preplezati in občutiti, kako se na njem sedi. Opazovala sem ženske, kako delajo, kako so nekatere zelo urejene, nekatere pa bolj površne. Vse me je zanimalo. Samo v hleve nisem nikoli stopila, ker sem se vedno bala krav. Uživala sem domače življenje na vasi. To sem kasneje tudi večkrat opisala v raznih svojih publikacijah. Spomnim se, da sem za Pastirčka napisala zgodbico prav o pastirčkih. Junaki zgodbe so moji bratje, ki so bili v mladih letih pastirji. Eden je bil izvedenec za gnezda, vedel je vse o pticah, drugi pa je navadil celo vola, da gre sam na pašo in nazaj v hlev. Doma je bila revščina, kot sem že povedala, a mama je vedno kazala dobro počutje, vedno je prepevala slovenske pesmi in ob praznikih smo prav tako vedno vsi skupaj postavljali jaslice in peli Sveto noč. Oče je delal, da bi vsaj kaj prinesel domov, ni bilo lahko, saj je bila kriza in je bilo zelo težko obdržati stalno zaposlitev.

Delal je med drugim v oljarni v Mačkoljah, to je bila stara torklja v središču vasi, tam se je ponesrečil in izgubil prst ter posledično tudi delo. Potem pa je delal, kjer so pač potrebovali začasne delavce, v bistvu kjerkoli je bila priložnost, dokler nam ga ni vojna pobrala in smo ostali doma tudi brez očeta.

Tudi šole ni bilo med vojno. V stavbi so prebivale tri družine, ki so se tja zatekle. Bratje so imeli že taka leta, ko se je takrat začelo delati, niso pa še končali četrtega razreda. Mama je enemu dobila delo za pastirja v Tomaju, kjer je lahko tudi obiskoval šolo. Jaz sem šla na gimnazijo v Trst, čeprav sem bila stara že 15 let. Taki časi so pač bili.

Od takrat ste redno nadaljevali študij?

Tako je, končala sem šolo leta 1952 in se takoj zaposlila kot učiteljica. Najprej v Mačkoljah, v novi šolski stavbi, ki so jo zgradili zavezniki. Tam

je bila učiteljica, ki je šla na porodniški dopust. Tri mesece sem bila v vasi in potem so me tisto leto pošiljali v šole, v katerih je bila potrebna suplenca. Takrat je bilo treba vsako leto narediti prošnjo za celoletno delo. Vsako leto sem naredila prošnjo v Mačkoljah in mesto tudi dobila, saj povezave in prevozi takrat niso bili kot danes, zato je

bilo tudi prošnja za delo v vasi malo, ali celo samo ena, moja. Po desetih letih je prišel v Mačkolje stalni učitelj in sem se zato morala umakniti. Šla sem v Boljunec za dve leti, v Dolino za tri leta, spet v Boljunec za daljši čas in potem sem pristala na učiteljsko, kjer sem delala didaktične vaje. Tam sem šla tudi v pokoj, kar zgodaj, saj je obstajal še zakon, ki je predvideval krajše delovno obdobje za državne uslužbenke, ki so opravljali delo na obmejnem območju.

Niste pa bili samo učiteljica, bili ste tudi med tistimi, ki so gradili kulturno in prosvetno življenje na vasi, in to takoj po vojni, kajne?

Ja, udejstvovala sem se marsikje, kjer sem bila koristna. Imeli smo res enkratne župnike, ki so si vedno želeli izobraževati svoje farane. Prvi je bil živahni gospod Jakomin, ki je bil pri

nas kot novomašnik. Potem je prišel pesnik gospod Stanko Janežič, ki je bil zelo povezan z vsemi profesorji, ki so bili takrat duša slovenskega tržaškega življenja. Vsak teden je eden izmed profesorjev prišel na vas in imel predavanje, večkrat smo prebirali pesmi, odlomke in kaj deklamirali, tudi uprizorili kakšen priložnostni prizorček.

Vse to je bilo zelo koristno prav v tistih povojnih letih, ko smo v izobrazbi zaostali, ker med vojno ni bilo šole. Gospod Janežič je tudi ustanovil naše prosvetno društvo, ki od takrat skrbi za pomembne kulturne dogodke v vasi. Še prej je zaslužna domačinka Dalka Šturman, ki je igrala orgle v cerkvi in bila samouk, začela zbirati pevce in tako je tudi nastal cerkveni mešani pevski zbor (leta 1949). Med temi pevci sem bila tudi jaz. Ženski zbor smo imele sicer že med vojno (leta 1941), ko je bila naša fara v Ospu in je takratni gospod Franc Zlobec prihajal enkrat mesečno v Mačkolje, da bi mi vaščani ne opravljali vsako nedeljo dolgo pot do cerkve. Prav Dalka je poskrbela za cerkveno petje, ki smo ga pele ženske med mašo. Vsekakor je kulturno življenje po vojni postalo res bogato. Še zdaj, ko pomislim,

koliko stvari sem delala in kako sem skušala biti povsod prisotna, se sprašujem, kako mi je uspelo. Društvo, cerkveni in pevski zbor, kasneje sem bila skavtinja, potem pa še dirigentka in sem tudi pripravljala priložnostne igrice za razne kulturne prireditve in dogodke. Delala sem na različnih področjih, sodelovala sem tudi na RAI, zlasti pri oddaji za šole. Pomagala sem pri Misijonskem krožku, pri poletnih kolonijah ter skrbela za sprotne publikacije o kulturnem življenju na vasi, zlasti v tedniku Novi glas in Primorskem dnevniku.

Res drugačno življenje. Kaj mislite pa o današnjem?

Drugi svet, tega se ne da primerjati. Meni je res žal za današnjo mladino. Je malo čudno reči, da mi je žal, saj imajo vse, kar si želijo, in ne vedo, kaj pomenijo revščina in hudi časi. Mislim pa, da istočasno ne vidijo take prihodnosti, kot smo jo videli mi. Tudi narodna zavest naše družbe je posledično zelo padla, nekoč je bila močna tudi v tistih časih, ko so nas zatirali, in potem se je kar višala, ker smo videli svetlobo pred sabo. Tudi vas se je zelo spremenila, prav tako tudi kulturno življenje. Veliko domačinov je odšlo in sem se je preselilo kar veliko tujcev. Ko sem obiskovala prvo leto gimnazije v Trstu, sem pripadala oddelku J (to se pravi 11. sekcij); pomislite, koliko nas je bilo! Zdaj je tudi otrok manj, in ko odrastejo, ne ostanejo v domačih krajih, ampak gredo po svetu. Drugi svet, kot sem povedala.

Različno ja, toda MePZ Mačkolje je lani praznoval 70 let in še uspešno deluje, prav tako prosvetno društvo prireja in ohranja zanimive dogodke v vasi. Tudi otroški zbor je zadnja leta številen, kar pomeni, da se življenje vsekakor prenavlja, kajne?

Ja, to pa je treba povedati. Čeprav se ne da primerjati številke iz mojih mladostnih

let, se danes domačini res trudijo, da bi ohranili tradicijo in slovenstvo v naši vasi. Uspešno delujejo naši zbori, od mešanega do cerkvenega in otroškega. Na vasi je še vedno živo in tudi naši priljubljeni dogodki ostajajo dobro zasidrani. Če ne bi bilo težav s to svetovno pandemijo, bi letos imeli že 58. izvedbo Praznika česenj. Tudi praznovanje 70-letnice zbora so zelo lepo zabeležili s celovečernim koncertom in res izjemnim dokumentarcem. Tako smo za zdaj še v dobrih rokah.

Na koncu pa še eno vprašanje. Kako ste praznovali pomemben osebni jubilej? In še eno misel o Narodnem domu bi vas vprašal, ki so ga po 100 letih končno vrnili naši narodni skupnosti.

V nedeljo, 12. julija, sem bila na kosilu z družino, brati, nečaki in pranečaki. Kar trije rodovi smo se zbrali. 30 nas je bilo in nismo bili vsi, ker so nekateri po svetu. Biti v družini je bilo res pristrčno in lepo. Naslednji dan, na dan rojstnega dne, pa sem imela cel dan obiske domačinov, prijateljev in znancev. Toliko jih je bilo in toliko rož ter voščilnic sem dobila, da nisem mogla verjeti. Glede Narodnega doma pa sem zelo vesela, da je prišel po toliko letih spet v slovenske roke. Tisti dan sicer nisem sledila poročilom, ker sem nekako praznovala rojstni dan s številnimi obiski, sem pa naslednji dan vse prebrala. Zadovoljna sem za vrnitev našega slovenskega hrama, sem pa malo v skrbeh, ali ga bomo znali upravljati in tudi napolniti, saj, kot sem povedala, časi so se zelo spremenili, nismo več tako številni kot nekoč, ni toliko zanimanja in tudi kulturno življenje in delovanje sta se bistveno znižala. Tam bo potrebnih res veliko ljudi, da bo stavba zaživela, to je velik izziv za našo narodno skupnost. Upam, da nam bo uspelo.

Matjevč Čotar